

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КИРПИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KIRPICHENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 38833/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

2 квітня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ
02/07/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням

У справі «Кирпиченко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*)
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 10 березня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 38833/03), яку 24 жовтня 2003 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Анатолійович Кирпиченко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан Бущенко А.П., юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляли його Уповноважені, на той час – пан Ю. Зайцев і пан Н. Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження під час перебування під вартою та що розслідування за його скаргами було неефективним.

4. 2 жовтня 2006 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. Заявник помер 29 жовтня 2012 року, і його матір, пані Світлана Семенівна Савич, повідомила Суд про своє бажання підтримати заяву.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

6. Заявник народився у 1963 році і проживав у м. Донецьк.

7. 28 січня 2003 року заявнику було завдано два ножових поранення. За його твердженнями, їх завдали двоє незнайомих, які напали на нього на безлюдній вулиці.

8. Близько 14 год 29 січня 2003 року троє працівників міліції затримали заявника у нього вдома та доправили до Пролетарського РВ Донецького міського управління ГУМВС України Донецької області (далі – райвідділ міліції) для допиту у зв'язку з вбивством Л.С., дівчини підліткового віку. Пізніше того ж дня заявника було доправлено до прокуратури Пролетарського району м. Донецька (далі – районна прокуратура) для допиту.

9. Того ж дня в рамках надання безоплатної правової допомоги заявникові було призначено захисника О. За твердженнями заявника, захисник мала з ним коротке побачення, порадила йому не надавати показів, а під час проведення допиту залишила його одного.

10. Як впливає з протоколу допиту заявника від 29 січня 2003 року, підписаного заявником та його захисником, він надав докладну інформацію про своє життя, а також особисті відомості, але відмовився надавати будь-які пояснення щодо злочину, у вчиненні якого підозрювався.

11. Увечері 29 січня 2003 року для надання заявнику медичної допомоги у зв'язку із завданими йому ножовими пораненнями було викликано бригаду швидкої допомоги. По прибутті о 19 год 30 хв бригада зафіксувала у заявника дві ножові рани і гіперемію шкіри обличчя (*лицо гіпереміровано*), а також що він був притомний, мав нормальний кров'яний тиск (120/80), вільно дихав та що загальний стан його здоров'я був задовільним. Після надання заявникові першої медичної допомоги у зв'язку з його ранами бригада швидкої медичної допомоги поїхала о 19 год 55 хв.

12. 30 січня 2003 року заявник подав до районної прокуратури скаргу на те, що працівники міліції катували його перед тим, як доправити до райвідділу міліції, та після цього. Він зазначив, зокрема, що троє працівників міліції, які затримали його, жорстоко били його по всіх частинах тіла, включаючи область паху, незважаючи на те, що він у будь-якому разі не міг чинити опір при його затриманні, оскільки мав дві ножові рани, завдані йому днем раніше. Після його прибуття до райвідділу міліції близько 15 год кілька працівників міліції з метою примусового отримання визнавальних показів почали його катувати. Зокрема, вони надягали йому на голову пластикові пакети, наповнені цигарковим димом, викручували йому пальці, ставали ногами на його руки, били його, наносили удари кулаками, притискаючи книгу до його тіла, та підвішували його в наручниках долілиць між двома столами. Внаслідок цього він почав втрачати свідомість та відчував себе настільки погано, що знадобилося викликати швидку медичну допомогу. Проте, як стверджує заявник, бригада швидкої медичної

допомоги не поставилася серйозно до його скарг та не зафіксувала низку тілесних ушкоджень. Після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги жорстоке поводження із заявником, за його словами, продовжувалось до ранку 30 січня 2003 року.

13. Близько 15 год 30 хв 30 січня 2003 року заявника оглянув судово-медичний експерт, якого запросили оцінити його тілесні ушкодження, пояснити час та спосіб їх завдання, а також визначити, чи могли вони бути завдані самим заявником. У своєму висновку експерт зазначив, що заявник мав дві ножові рани та близько дванадцяти поверхових тілесних ушкоджень (подряпини, садна, синці тощо) на обличчі та інших частинах тіла. Він також зазначив, що тілесні ушкодження заявника сукупно можна класифікувати як «легкі», що їх було завдано дією тупих і загострених предметів за день-два до проведення огляду, а місце їх розташування свідчить, що заявник міг завдати їх собі сам.

14. 31 січня 2003 року Пролетарський районний суд м. Донецька (далі – районний суд) обрав заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту строком на десять днів до закінчення досудового слідства у його справі. Заявник не оскаржив це рішення.

15. 3 лютого 2003 року районна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження працівників міліції. Прокуратура зазначила, що відповідно до пояснень працівників міліції, які здійснювали його затримання, та слідчого міліції, у кабінеті якого заявника допитували, ані вони, ані будь-хто інший в їх присутності не бив заявника та не поводився з ним жорстоко у будь-який інший спосіб.

16. 7 лютого 2003 року захисника О., призначеного заявнику в рамках надання безоплатної правової допомоги, замінив безоплатний захисник К.

17. 7 лютого 2003 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою. Заявник, інтереси якого представляв захисник К., не оскаржив це рішення.

18. 8 лютого 2003 року заявника було поміщено до Донецького слідчого ізолятора (СІЗО).

19. Заявник неодноразово подавав до різних органів влади скарги на те, що впродовж кількох днів до його переведення до СІЗО він перебував у камері з особою, хворою на туберкульоз, та що постанова від 3 лютого 2003 року про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з жорстоким поводженням 29 січня 2003 року була несправедливою. Він також стверджував, що не всі тілесні ушкодження були зафіксовані під час його огляду експертом 30 січня 2003 року, та що вартовий конвою безпідставно побив його 4 березня 2003 року.

20. У березні 2003 року слідчий районної прокуратури А.Д., який розслідував вбивство Л.С. та крадіжку з її квартири, провів очні ставки між заявником та кількома працівниками міліції, яких він звинувачував у жорстокому поводженні. Під час цих очних ставок працівники міліції заперечували факт будь-якого жорстокого поводження. Заявник відмовився надати пояснення, заявляючи, що А.Д. поведився грубо, упереджено та ображав його.

21. 18 березня 2003 року районна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявника на жорстоке поводження у січні 2003 року. Прокуратура зазначила, що під час допитів відповідних працівників міліції та очних ставок між сторонами жодних доказів жорстокого поводження виявлено не було. Прокуратура також зазначила, що згідно з журналом покамерного розміщення заявник перебував у камері один, а не з хворою особою, як він стверджував.

22. Заявник оскаржив вищезазначену постанову до прокуратури Донецької області (далі – обласна прокуратура) та до інших органів влади, зазначаючи, зокрема, що очні ставки було організовано з метою отримання від нього визнавальних показів, а не для перевірки його тверджень про жорстоке поводження. Він також скаржився, що внаслідок побиття працівниками міліції він більше не міг належним чином рухати лівою ногою.

23. У березні 2003 року А.Д. призначив додаткову судово-медичну експертизу тілесних ушкоджень заявника, поставивши експерту, серед іншого, запитання щодо того, чи могли зазначені тілесні ушкодження бути завдані Л.С. під час самозахисту, та чи є будь-яке з тілесних ушкоджень заявника характерним для спроби удушити його у будь-який спосіб. Згідно з висновками цієї експертизи, проведеної 15 і 16 квітня 2003 року, можливість завдання Л.С. зафіксованих 30 січня 2003 року тілесних ушкоджень під час самозахисту не виключалась. Тілесних ушкоджень, характерних для удушення, встановлено не було.

24. 4 квітня 2003 року невролог СІЗО діагностував у заявника посттравматичний неврит малого гомілкового нерва.

25. У квітні 2003 року А.Д. призначив ще одну судово-медичну експертизу з метою встановлення, чи дійсно заявник страждає на посттравматичний неврит малого гомілкового нерва, і якщо так, то коли і внаслідок якої травми це захворювання виникло. Зокрема, експерт мав відповісти на запитання, чи може це захворювання бути пов'язаним з тілесними ушкодженнями, зафіксованими 30 січня 2003 року.

26. 22 квітня 2003 року той самий експерт, який провів попередні експертизи, підтвердив, що заявник страждає на неврит малого гомілкового нерва, але встановити, коли та як це захворювання виникло, було неможливо.

27. Того ж дня районна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргою заявника на жорстоке поводження працівників міліції. Прокуратура посилалась на ті ж аргументи, що й у попередніх постановках про відмову в порушенні кримінальної справи, а також на висновки експерта, відповідно до яких встановити імовірний зв'язок між посттравматичним невритом малого гомілкового нерва у заявника і стверджуваним жорстоким поводженням з ним у січні 2003 року було неможливо.

28. Заявник оскаржив цю постанову до районного суду та до інших органів влади, стверджуючи, що розслідування за його скаргами було формальним і поверхневим, що йому було заборонено ставити запитання експерту та що сам експерт був упередженим.

29. 29 квітня 2003 року районний суд відмовив у задоволенні скарги заявника. Згодом (8 серпня 2003 року) апеляційний суд Донецької області (далі – апеляційний суд) переглянув це рішення і постановив долучити скаргу заявника до кримінальної справи щодо нього. Подальша касаційна скарга заявника на це рішення була залишена без розгляду на тій підставі, що він не виправив її процесуальні недоліки. Згідно з твердженнями заявника, його не було повідомлено про це рішення.

30. Згідно з твердженнями заявника, 6 травня 2003 року, коли він ознайомлювався з матеріалами кримінальної справи щодо нього у приміщенні прокуратури, А.Д. безпідставно вдарив його в обличчя. Внаслідок завданих ударів з носа заявника потекла кров і залишила плями на його светрі, оточуючих меблях та сторінках матеріалів справи.

31. 7 травня 2003 року заявник подав до обласної прокуратури скаргу на те, що А.Д. його вдарив, але відповіді не отримав.

32. 16 травня 2003 року заявника доставили з СІЗО до райвідділу міліції для допиту та тимчасово поміщено під варту до ізолятора тимчасового тримання органів внутрішніх справ (далі – ІТТ). За його словами, працівник міліції В.Д., який того дня чергував, образив його, а також двічі вдарив кулаком в обличчя та ногою у спину.

33. Того ж дня після повернення заявника медичний персонал СІЗО зафіксував у нього забій на губі, крововилив у м'які тканини обличчя, а також садно на його спині, і передав скарги заявника на дії В.Д. до районної прокуратури для перевірки.

34. 27 травня 2003 року районна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку з подією 16 травня 2003 року. Прокуратура зазначила, що згідно з поясненнями В.Д. та його колеги А.П., який також чергував того дня, В.Д. ніколи не бив та не ображав заявника. Обидва працівники міліції зазначили, що при вибутті заявника з ІТТ у нього вже були ушкодження на обличчі. Вони вважали, що ці ушкодження ймовірно були завдані самим заявником,

коли той перебував у камері, з метою завдання шкоди репутації чергових працівників міліції. Як стверджує заявник, його не було повідомлено про цю постанову і він продовжував подавати скарги до різних органів влади на непроведення розслідування за його скаргами на жорстоке поводження.

35. Восени 2003 року апеляційний суд розпочав розгляд справи щодо заявника за обвинуваченням у вчиненні вбивства Л.С. та крадіжки цінних речей з її квартири.

36. У листопаді 2003 року матір заявника було допущено до участі у провадженні в якості його захисника.

37. У невизначену дату І. замінив К. в якості безоплатного захисника.

38. 17 грудня 2003 року апеляційний суд допитав слідчого А.Д. щодо обставин, за яких на матеріалах справи заявника з'явилися плями крові. Під час судового засідання А.Д. визнав, що він не впевнений у походженні плям крові. Він припустив, що у січні 2003 року на матеріалах справи могли з'явитися плями крові Л.С. або впродовж періоду, коли заявник ознайомлювався з матеріалами справи, йому могло стати зле і у нього могла статися кровотеча з носу.

39. 26 січня 2004 року апеляційний суд повернув справу щодо заявника на додаткове розслідування. Суд, зокрема, зобов'язав органи досудового слідства провести додаткову перевірку за скаргами заявника на жорстоке поводження та встановити походження плям крові на матеріалах справи.

40. 9 липня 2004 року обласна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи щодо А.Д., дійшовши висновку, що скарги заявника на побиття його зазначеною особою 6 травня 2003 року були необґрунтованими. Прокуратура зазначила, що згідно з власними поясненнями А.Д., наданими у 2004 році та підтвердженими його колегою А.К., 6 травня 2003 року заявник дряпав свій ніс до тих пір, поки з нього не пішла кров, щоб завдати шкоди репутації А.Д. Як стверджує заявник, про цю постанову його було повідомлено лише у жовтні 2004 року.

41. У невизначену дату справу щодо вбивства Л.С. та крадіжки з її квартири було передано до апеляційного суду для розгляду по суті.

42. 28 жовтня 2004 року заявник оскаржив до апеляційного суду, який розглядав його кримінальну справу, постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою на подію 6 травня 2003 року. Він зазначив, серед іншого, що для збирання об'єктивних доказів або дослідження плям крові не докладалося жодних зусиль. Він також зазначив, що пояснення А.Д., надані прокуратурі, суперечили його показам, наданим суду шістьма місяцями раніше, та що малоімовірним є те, що, надаючи нові покази, він міг краще пригадати відповідні деталі.

43. Під час судового розгляду апеляційний суд допитав велику кількість свідків, включаючи кількох працівників міліції, яких заявник обвинувачував у жорстокому з ним поводженні, та дослідив різні джерела доказів, включаючи рапорти працівників міліції щодо виявлення відбитків пальців заявника на меблях у квартирі Л.С. та сумки з речами Л.С. у будинку, в якому жив заявник. Заявник стверджував, що свідки вступили у колективну змову проти нього, та що працівники міліції підкинули йому та сфальсифікували справжні докази, а також знищили докази, які свідчили про його невинуватість. Він також скаржився на порушення його права на захист, зокрема у зв'язку з тим, що його перший допит відбувся без захисника, і низку документів у матеріалах справи, включаючи протокол його допиту від 29 січня 2003 року, було підроблено.

44. 9 листопада 2004 року апеляційний суд визнав заявника винним у вбивстві Л.С. і крадіжці цінних речей з її квартири та призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Суд також встановив, що твердження заявника про порушення його права на захист та інші його процесуальні скарги були необґрунтованими і що органи прокуратури надали переконливі пояснення у зв'язку з відмовами у порушенні кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження. Щодо тілесних ушкоджень заявника, зафіксованих 30 січня 2003 року, то вони ймовірно були завдані під час спроб Л.С. захиститися від нападу заявника.

45. Заявник та його безоплатний захисник І. оскаржили вирок від 9 листопада 2004 року у касаційному порядку, стверджуючи, зокрема, що ані апеляційний суд, ані прокуратура належним чином не розслідували твердження про жорстоке поводження із заявником, що його засудження ґрунтувалось на припущеннях та сфальсифікованих доказах, та що його процесуальні права, включаючи право на захист, було порушено.

46. 18 і 30 травня 2005 року обласна прокуратура у своєму листі повідомила заявника про відсутність підстав для порушення кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження, оскільки зазначені скарги вже були розглянуті та відхилені як необґрунтовані.

47. 10 травня 2005 року заявник пройшов рентгенологічне обстеження, і у нього було виявлено туберкульоз.

48. 17 листопада 2005 року Верховний Суд України залишив вирок заявникові без змін. Суд дійшов висновку, що скарги заявника на жорстоке поводження було ретельно розглянуто правоохоронними органами і апеляційним судом, та що ці скарги були правомірно залишені без задоволення як необґрунтовані. Суд також встановив відсутність ознак порушень процесуальних прав заявника, які могли

привести до несправедливого провадження в цілому та що могли стати підставою для скасування вироку.

49. У лютому 2007 року заявника доставили з Донецького СІЗО до Ладизинської виправної колонії для відбування покарання. За твердженнями заявника, його конвоювали для того, щоб ускладнити його спілкування з матір'ю та листування із захисником. Більше того, адміністрація Ладизинської виправної колонії регулярно переглядала, затримувала вручення та втрачала його кореспонденцію, а також з метою перешкодити поданню ним заяви про порушення його конвенційних прав приховала від нього посилку з канцелярським приладдям та продовольством, яку йому надіслали його прибічники.

50. 22 березня 2007 року заявник подав до Верховного Суду України клопотання щодо надання йому копій різних документів з матеріалів його справи, включаючи протоколи і аудіозаписи судових засідань у справі, для надання їх Суду у рамках цієї заяви.

51. 24 травня 2007 року клопотання заявника було залишено без задоволення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

52. Відповідні національні та міжнародні документи наведено у тексті рішення Суду у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 3893/03, пп. 44-45, 49-50, 55-64, 67 і 69-79, від 15 травня 2012 року).

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНЄ ЗАУВАЖЕННЯ

53. Заявник помер у жовтні 2012 року, коли справа перебувала на розгляді Суду, і його матір, пані Світлана Семенівна Савич, повідомила Суд про своє бажання підтримати заяву (див. пункт 5).

54. Уряд не надав жодних зауважень щодо її права підтримувати заяву.

55. Суд доходить висновку, що хоча порушення Конвенції, на які скаржився заявник, безпосередньо не вплинули на його матір, після його смерті вона має право підтримувати заяву від його імені (див. рішення у справах «Тотева проти Болгарії» (*Toteva v. Bulgaria*), заява № 42027/98, п. 45, від 19 травня 2004 року, і «Душка проти України» (*Dushka v. Ukraine*), заява № 29175/04, п. 39, від 3 лютого 2011 року).

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ 29-30 СІЧНЯ, 6 ТА 16 ТРАВНЯ 2003 РОКУ

56. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що 29-30 січня і 16 травня 2003 року він зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що 6 травня 2003 року його безпідставно образив та вдарив слідчий прокуратури А.Д.

57. Він також скаржився за статтями 3 та 13 Конвенції, що за вищезазначеними скаргами не було проведено ефективного розслідування. У відповідних положеннях Конвенції зазначено таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

58. Уряд стверджував, що вищезазначені скарги були неприйнятними у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Зокрема, заявник не подав належну касаційну скаргу на судові рішення від 29 квітня і 8 серпня 2003 року, які стосувалися постанов про відмову в порушенні кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження у січні 2003 року. Що стосується двох інших випадків стверджуваного жорстокого поводження, заявник ніколи не ініціював окремих судових проваджень з метою оскарження постанов прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи, винесених 9 липня 2004 року і 27 травня 2003 року відповідно.

59. Уряд також доводив, що скарги заявника на жорстоке поводження було ретельно розглянуто під час судового провадження у кримінальній справі щодо заявника, і вмотивованими рішеннями судів їх залишено без задоволення як безпідставні. Оскільки цю заяву до Суду подано у жовтні 2003 року, коли зазначений вище судовий розгляд кримінальної справи все ще тривав, відповідні скарги було подано передчасно.

60. Заявник не погодився. Він доводив, що аргументи Уряду були суперечливими. Зокрема, оскільки Уряд заявляв, що скарги заявника було ретельно розглянуто у рамках судового розгляду кримінальної

справи, у нього не було підстав одночасно стверджувати, що заявник не вичерпав національні засоби правового захисту. Він також стверджував, що подав до Суду свої скарги лише після того, як зробив на національному рівні все від нього залежне та переконався, що будь-які подальші зусилля з його боку виявляться марними.

61. Суд повторює, що Уряд, який заявляє про невичерпання національних засобів правового захисту, повинен переконати Суд у тому, що у відповідний час такий засіб захисту був ефективним і існував не тільки в теорії, а й на практиці, тобто що він був доступним, міг забезпечити задоволення скарг заявника і мав достатні шанси на успіх (див., наприклад, рішення у справі «Сейдовіч проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 46, ECHR 2006-II). Після того, як було використано один з кількох засобів правового захисту, використання іншого засобу правового захисту, який по суті має таке ж завдання, не є обов'язковим (див., наприклад, рішення у справі «Аквіліна проти Мальти» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], заява № 25642/94, п. 39, ECHR 1999-III, і «Мікаллеф проти Мальти» (*Micallef v. Malta*) [ВП], заява № 17056/06, п. 58, ECHR 2009).

62. Суд також нагадує, що у своєму рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), наведено вище, пп. 93-98) він відхилив заперечення, аналогічне запереченню Уряду у цій справі, стосовно того, що заявник в окремому провадженні не оскаржив до суду постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами на жорстоке поводження, дійшовши висновку, що цей засіб юридичного захисту був на практиці неефективним. Суд вважає, що у нього немає підстав для іншого висновку у цій справі. Суд зазначає, зокрема, що скарги заявника на жорстоке поводження були долучені до суті кримінальної справи щодо нього, ретельно розглянуті та відхилені національними судами двох інстанцій. З огляду на природу висновків цих судів Суд не має підстав для висновку, що окреме оскарження тих самих постанов про відмову в порушенні кримінальної справи було необхідне для вичерпання засобів правового захисту у цій справі. Отже, перше заперечення Уряду має бути відхилене.

63. Що стосується другого заперечення, відповідно до якого заявник подав свої скарги до Суду передчасно, Суд нагадує, що заявник, як правило, перед зверненням до конвенційних установ зобов'язаний скористатися національними засобами правового захисту. Проте останньої інстанції таких засобів правового захисту можна досягти вже після подання заяви, за умови, що зазначений засіб буде вичерпано до розгляду прийнятності заяви (в якості усталеного джерела див. рішення у справах «Рінгайзен проти Австрії» (*Ringelsen v. Austria*), від 16 липня 1971 року, пп. 89-93, Series A № 13; і «"Vgt Verein gegen Tierfabriken" проти Швейцарії» (*Vgt Verein gegen*

Tierfabriken v. Switzerland), заява № 24699/94, п. 33, ECHR 2001-VI). Станом на цей час відповідне національне провадження, в межах якого розглядалися скарги заявника на жорстоке з ним поводження, закінчено. Отже, заперечення Уряду має бути відхилене.

64. Суд також зазначає, що вищезазначені скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження

(а) Доводи сторін

(i) Стверджуване жорстоке поводження 29 і 30 січня 2003 року

65. Заявник стверджував, що працівники міліції жорстоко і безпідставно побили його під час затримання приблизно о 14 год 29 січня 2003 року. Невдовзі після його прибуття до райвідділу міліції його катували з метою отримання визнавальних показів, і йому стало настільки погано, що довелося викликати швидку медичну допомогу. Після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги катування заявника продовжились до ранку 30 січня 2003 року. Призначена заявнику за рахунок держави захисник О. відмовилась підтримати його скарги на жорстоке поводження та не брала участі у його початкових допитах. У висновку судово-медичної експертизи від 30 січня 2003 року зазначалося, що у той день на тілі заявника мали місце численні тілесні ушкодження, які не були зафіксовані у висновку бригади швидкої медичної допомоги, складеному днем раніше, що доводило, що заявник зазнав жорстокого поводження після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги, тобто під час тримання під вартою у міліції. Заявник також стверджував, що жорстоке поводження, на яке він скаржився, має бути кваліфіковано як катування, оскільки воно було дуже жорстоким і його наслідком став посттравматичний неврит, який впродовж значного періоду обмежував рухливість його лівої ноги.

66. Уряд не погодився. Уряд посилався на висновки національних органів прокуратури і судів, згідно з якими тілесні ушкодження, зазначені у висновку експерта від 30 січня 2003 року, ймовірно були завдані самим заявником, коли Л.С. намагалася захиститися від його нападу.

(ii) Стверджуване жорстоке поводження 6 травня 2003 року

67. Заявник стверджував, що 6 травня 2003 року слідчий А.Д. безпідставно вдарив його в обличчя, коли він ознайомлювався з

матеріалами справи. Внаслідок цього на кількох сторінках матеріалів справи залишилися плями його крові. Офіційна версія події, згідно з якою заявник, як стверджувалося, навмисно ушкодив свій ніс, спричинивши кровотечу, ґрунтувалася на гіпотетичних та непослідовних доводах А.Д., які не підтверджувалися жодними об'єктивними доказами.

68. Уряд не погодився. Уряд зазначив про відсутність відповідних медичних документів або будь-яких інших доказів жорстокого поводження із заявником 6 травня 2003 року, а також що національні суди двох інстанцій, ретельно допитавши причетні до цього сторони та оцінивши відповідні докази, правомірно відхилили твердження заявника про жорстоке з ним поводження.

(iii) Стверджуване жорстоке поводження 16 травня 2003 року

69. Заявник вказував на те, що завдані йому 16 травня 2003 року тілесні ушкодження були негайно зафіксовані в його медичній картці. Органи досудового слідства не надали переконливого пояснення, яке могло б виключити відповідальність держави за завдання йому цих тілесних ушкоджень під час тримання під вартою в міліції.

70. Уряд зазначив, що, як було встановлено протягом наступної перевірки, 16 травня 2003 року заявник, перебуваючи під вартою в міліції, навмисно завдав собі тілесних ушкоджень. Отже, держава не несе відповідальності за ці тілесні ушкодження.

(b) Оцінка Суду

(i) Стислий виклад відповідних принципів, встановлених практикою Суду

71. Суд нагадує, що при оцінці доказів жорстокого поводження Суд загалом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, чи подібних до них неспростовних презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. Дійсно, тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII). Коли міліція затримує особу здоровою, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на

державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, і якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 87, ECHR 1999-V).

(ii) *Стверджуване жорстоке поводження 29 і 30 січня 2003 року*

72. Суд зазначає, що, як випливає з наявних у матеріалах справи медичних документів, 30 січня 2003 року заявник мав низку тілесних ушкоджень, включаючи синці, садна і подряпини. Як стверджує заявник, ці тілесні ушкодження були завдані 29 і 30 січня 2003 року працівниками міліції при його затриманні та наступному допиті. За твердженнями Уряду, зазначені тілесні ушкодження були завдані до затримання заявника, під час його сутички з Л.С., яку він згодом вбив.

73. Суд зазначає, що, виходячи з матеріалів справи, неможливо встановити час завдання тілесних ушкоджень, щодо яких заявник скаржиться. Сторони не заперечують, що за день до затримання заявнику було завдано два ножових поранення. Незважаючи на їх походження, очевидним є те, що до затримання заявник мав серйозну сутичку і не був затриманий «здоровим». Доводячи, що зазначені подряпини, синці та інші ушкодження м'яких тканин були завдані працівниками міліції, заявник стверджував, що 30 січня 2003 року судово-медичний експерт зафіксував численні тілесні ушкодження, які не були задокументовані у висновку бригади швидкої медичної допомоги, складеному 29 січня 2003 року. У той же час, він також стверджував, що швидку допомогу було викликано саме тому, що він більше не міг витримати катування, і що бригада швидкої медичної допомоги відмовилась належним чином фіксувати усі тілесні ушкодження. Він також доводив, що під час затримання його було жорстоко побито. Суд зазначає, що ці доводи не відповідають твердженням про те, що тілесні ушкодження, не зафіксовані бригадою швидкої допомоги, були завдані після її від'їзду, та що доводам заявника щодо часу завдання тілесних ушкоджень загалом бракує послідовності. Суд також зауважує, що, як випливає з протоколу допиту від 29 січня 2003 року, заявник, якому у той день було призначено за рахунок держави захисника, не заявив слідчому прокуратури, який допитував його, жодних скарг на жорстоке поводження та не надав визнавальних показів. На противагу доводам заявника, немає жодних доказів відсутності захисника під час його допиту. Більше того, позиція захисту заявника, обрана у день його затримання, залишалась незмінною впродовж усього провадження. Зокрема, заявник постійно стверджував про свою невинуватість у вчиненні злочинів, які йому інкримінувалися. Суд не знаходить підстав для опосередкованого висновку про те, що заявник міг зазнати

фізичного або психологічного тиску органів влади з метою зламати його психологічний супротив (для порівняння та співставлення див. рішення у справах «Ковальчук проти України» (*Kovalchuk v. Ukraine*), заява № 21958/05, п. 60, від 4 листопада 2010 року, і «Душка проти України» (*Dushka v. Ukraine*), заява № 29175/04, п. 52, від 3 лютого 2011 року).

74. Оцінюючи доводи заявника з урахуванням матеріалів справи, Суд не знаходить підстав для висновку «поза розумним сумнівом» про те, що тілесних ушкоджень, про які заявник скаржився, було завдано під час його тримання у відділі міліції або що він зазнав катування чи будь-якого іншого виду жорстокого поводження як 29, так і 30 січня 2003 року.

75. Отже, у зв'язку з цим не було порушення статті 3 Конвенції.

(iii) Стверджуване жорстоке поводження 6 травня 2003 року

76. Суд зазначає, що, як випливає з висновків національних органів влади, 6 травня 2003 року на сторінках матеріалів кримінальної справи щодо заявника, з якою він того дня ознайомлювався, з'явилися плями його крові (див. пункти 40 і 44). За словами заявника, кровотеча з його носа спричинили удари, завдані слідчим прокуратури А.Д. За цих обставин та з огляду на те, що на час події заявник перебував під вартою, саме на Уряд покладається обов'язок надати переконливе пояснення, що кровотеча з носа, стосовно якої заявник скаржився, не була спричинена травмою, за яку мають нести відповідальність представники держави.

77. На думку Суду, Уряд не надав жодного такого пояснення. Як випливає з матеріалів справи, 9 липня 2004 року органи прокуратури дійшли висновку, що носова кровотеча заявника сталася внаслідок того, що він умисно пошкодив свій ніс. Цей висновок ґрунтувався на поясненнях слідчого А.Д., що не підтверджувалися ані медичними документами, ані іншими об'єктивними доказами. Більше того, це пояснення, надане більше ніж через рік після події, суперечило попереднім показанням А.Д., наданим у суді, згідно з якими носова кровотеча у заявника могла статися внаслідок погіршення стану його здоров'я або що на сторінках матеріалів справи могли бути плями крові Л.С. (див. пункт 38).

78. Отже, пояснення походження ушкодження носа заявника, надане національними органами влади, ґрунтувалося на припущеннях і домислах, а не на встановлених фактах. Суд доходить висновку, що це пояснення не є переконливим. Отже, органи державної влади несуть відповідальність за травму, яку, як стверджується, заявнику було завдано 6 травня 2003 року.

79. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявником 6 травня 2003 року.

(iv) Стверджуване жорстоке поводження 16 травня 2003 року

80. Суд зазначає, що сторони не заперечують, що 16 травня 2003 року під час перебування заявника під вартою в міліції йому було завдано кількох тілесних ушкоджень обличчя та спини. 27 травня 2003 року органи влади відмовили у порушенні кримінальної справи за цим фактом, дійшовши висновку, що вказані тілесні ушкодження були завдані самим заявником. Як і у випадку щодо пояснення ушкодження носа заявника, отриманого 6 травня 2003 року, Суд подібним чином доходить висновку, що пояснення держави стосовно тілесних ушкоджень, завданих 16 травня 2003 року, є непереконаливими. Це пояснення здебільшого ґрунтується на показаннях працівника міліції В.Д., якого заявник звинувачував у жорстокому з ним поводженні, а також на подібних показаннях колеги цього працівника міліції, на підтвердження яких немає жодних доказів, як і немає жодного пояснення, чому перевагу було надано саме версії працівників міліції, а не версії заявника. За відсутності будь-якого переконливого пояснення походження зазначених тілесних ушкоджень Суд доходить висновку, що відповідальність за них несе держава.

81. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тілесними ушкодженнями, завданими заявнику 16 травня 2003 року.

2. Стверджувана неефективність розслідування

82. Заявник стверджував, що органи прокуратури, які проводили перевірку за його скаргами на жорстоке поводження, не були ані незалежними, ані безсторонніми. Власне сама дослідча перевірка була формальною, поверхневою та характеризувалася численними затримками. Заявнику не було надано можливості ефективно брати участь у перевірках і усі його клопотання про виклик свідків та проведення різних слідчих дій ігнорувалися або відхилялися. Висновки національних органів влади ґрунтувалися виключно на неправдивих поясненнях працівників міліції, причетних до жорстокого з ним поводження, які приймалися беззастережно.

83. Уряд не погодився. Уряд доводив, що усі скарги заявника стосовно жорстокого з ним поводження ретельно перевірялися органами прокуратури та відхилялися їхніми вмотивованими постановами. Відповідні висновки згодом було переглянуто судами, які допитали заявника та працівників міліції, яких він звинувачував, а також ретельно оцінили відповідні документи, що є джерелами доказів.

84. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування вважалось «ефективним», воно має в принципі призвести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Державні органи повинні вживати всіх можливих заходів для отримання доказів стосовно події, зокрема, показань очевидців, експертних висновків тощо. Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність до встановлення походження тілесних ушкоджень або винних осіб, створюватиме небезпеку недотримання цього стандарту, а вимога щодо оперативності та розумної швидкості є безумовною у цьому контексті (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Ассенов проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, пп. 102 et seq., Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII, та «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 99, від 26 липня 2012 року). Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні і безсторонні як за законом, так і на практиці. Мається на увазі не тільки відсутність ієрархічного або інституційного зв'язку з особами, що причетні до подій, а також незалежність на практиці (див., наприклад, рішення у справі «Колеви проти Болгарії» (*Kolevi v. Bulgaria*), заява № 1108/02, п. 193, від 5 листопада 2009 року). Більше того, поняття ефективного засобу правового захисту щодо тверджень про жорстоке поводження також включає в себе ефективний доступ заявника до процесу розслідування (див. вищенаведене рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 117).

85. Уважно вивчивши матеріали справи з урахуванням зауважень, наданих сторонами, Суд доходить висновку, що перевірки усіх трьох випадків стверджуваного жорстокого поводження із заявником не відповідали мінімальним стандартам ефективності. В усіх трьох випадках висновки національних органів влади ґрунтувалися перш за все на поясненнях працівників міліції, які звинувачувалися у жорстокому поводженні. Незважаючи на те, що в усіх трьох випадках заявник подав скарги невдовзі після стверджуваних подій, жодних оперативних та ретельних зусиль для збирання об'єктивних доказів або перевірки правдоподібності його тверджень докладено не було.

86. Суд також зазначає, що у зв'язку з твердженнями про катування у січні 2003 року було призначено кілька судово-медичних експертиз. Проте видається, що самому заявнику не було надано можливості поставити експертам запитання. Запитання, поставлені органом досудового слідства, здебільшого були спрямовані на встановлення

того, чи могли тілесні ушкодження, щодо яких заявник скаржився, бути завдані під час самозахисту Л.С. Суд зауважує, що заявник надав дуже докладний опис способів, у які працівники міліції ймовірно катували його (а саме викручували йому пальці та ставали на них ногами; надягали йому на голову пластикові пакети, наповненні цигарковим димом; били його кулаками, притискаючи книгу до його тіла тощо). Єдине питання, яке могло бути пов'язане з перевіркою версії заявника щодо перебігу подій, стосувалось наявності слідів удущення у будь-який спосіб, і було розглянуте судово-медичним експертом лише у квітні 2003 року, більше ніж через два місяці після події. На думку Суду, ця незрозуміла затримка невинно вплинула на здатність органів влади зібрати важливі докази. Жодних запитань щодо інших видів жорстокого поводження, про які стверджував заявник, взагалі не було поставлено. Що стосується перевірок подій 6 і 16 травня 2003 року, то, як впливає з наявних у Суду документів, вони обмежувалися лише відбиранням пояснень у працівників міліції, яких заявник звинувачував у його побитті, та у їх колег.

87. Суд також зауважує відсутність незалежності та безсторонності працівників правоохоронних органів, які перевіряли скарги заявника. Зокрема, події 29-30 січня і 16 травня 2003 року розслідувала та ж районна прокуратура, яка розслідувала кримінальну справу щодо заявника. Подію 29-30 січня 2003 року розслідував особисто А.Д., який розслідував кримінальну справу щодо заявника і якого заявник згодом звинуватив з огляду на подію 6 травня 2003 року. Цю останню подію розслідували колеги А.Д. з обласної прокуратури.

88. В усіх трьох випадках розслідування у справі характеризувалося різними затримками – не тільки при збиранні доказів, але й при повідомленні заявника про винесені постанови, що значною мірою перешкоджало йому брати участь у зазначених перевірках і оскаржувати їх результати. Загалом видається, що підхід органів влади до перевірки скарг заявника здебільшого мав на меті виправдання підозрюваних працівників міліції, а не встановлення справжніх обставин, за яких було завдано тілесних ушкоджень.

89. Суд зазначає, що у низці інших справ проти України він вже засудив подібні методи проведення розслідувань, які мали місце і у цій справі (див., серед іншого, рішення у справах «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пп. 68-71, від 30 липня 2009 року; «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, пп. 121-122, від 26 липня 2012 року, і «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 62, від 15 листопада 2012 року). У рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), наведене вище пп. 173-180) Суд дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на

жорстоке з ними поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цієї справи та свою попередню практику Суд доходить висновку, що у цій справі також не було докладено жодних вагомих зусиль для розслідування скарг заявника на жорстоке поводження.

90. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з розслідуванням скарг заявника щодо стверджуваного жорстокого поводження з ним 29-30 січня, 6 і 16 травня 2003 року.

91. З огляду на свої висновки за статтею 3 Конвенції Суд вважає, що немає необхідності розглядати питання про наявність у цій справі порушення статті 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

92. Суд зазначає, що у різні дати заявник доповнював свою первинну заяву низкою інших скарг, зокрема за статтями 3, 5, 6, 13 і 34 Конвенції.

93. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

94. Отже, ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

95. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

96. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

97. Уряд стверджував, що ця вимога має бути відхилена як надмірна і необґрунтована.

98. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав болю, страждань і тривоги у зв'язку з встановленими у цій справі порушеннями статті 3 Конвенції. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 15 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ці суми мають бути виплачені спадкоємцям заявника.

В. Судові та інші витрати

99. Заявник також вимагав 2000 євро компенсації витрат на представництво його інтересів під час провадження у Суді.

100. Уряд вказував на те, що на підтвердження цієї вимоги не було надано жодних документів.

101. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на те, що заявнику було надано юридичну допомогу, та той факт, що він не надав жодних доказів на підтвердження своєї вимоги, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

С. Пеня

102. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що матір заявника, пані Світлана Семенівна Савич, має право брати участь у цій справі замість заявника;
2. *Оголошує* скарги на жорстоке поводження із заявником 29-30 січня, 6 і 16 травня 2003 року, а також на відсутність ефективного розслідування та засобів правового захисту у зв'язку з цими скаргами прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням 29 і 30 січня 2003 року;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням 6 і 16 травня 2003 року;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування за скаргами на жорстоке поводження 29 і 30 січня, 6 і 16 травня 2003 року;
6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу на неефективне розслідування за статтею 13 Конвенції;

7. *Постановляє, що*

- (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити спадкоємцям заявника 15 000 (п'ятнадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
- (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

8. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 2 квітня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова